

Vilniaus universiteto, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ir Lietuvos muzikos
ir teatro akademijos humanitarinių mokslų srities Etnologijos krypties (07 H)

DOKTORANTŲ SIMPOZIUMO TEZĖS

2017 m. rugsėjo 21-22 d.
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Vilnius

Etnologijos doktorantų simpoziumo programa

Rugsėjo 21 d. (ketvirtadienis):

- 1) 10:00-10:20 *Justinas Stankus* „Neformalios teisingumo sistemos bei teisėvalda Shan provincijoje, Mianmare“
- 2) 10:20-10:40 *Dovilė Valaitė* „Tradicinės religinės terapijos ir vakarietiškos psichoterapijos sąveika islame: lyginamoji-antropologinė studija“
- 3) 10:40-11:00 *Andrius Kaniava* „Senosios Lietuvos šventvietės: samprata ir apibrėžtis“
- 4) 11:00-11:20 *Varsa Liutkutė-Zakarienė* „Dainuojantis žmogus: folkloro ir folklorizmo sambūvis (XX pab.–XXI a. pr.)“
- 5) 11:20-11:40 *Irena Snukiškienė* „Moralinių vertybių esmė ir transformacijos. *Melas* ir *tiesa* iš kognityvinės tyrimų perspektyvos“

PERTRAUKA

- 6) 13:00-13:40 *Aurimas Bačiulis* „Raganos vaizdinys Lietuvoje XVI-XX a.: galimos tyrimo kryptys, metodologinės problemos“
- 7) 13:40-14:20 *Šarūnė Valotkienė* „Įkapės: tarp gyvųjų ir mirusiųjų (kirvis)“

Rugsėjo 22 d. (penktadienis):

- 7) 10:00 - 10:40 *Vita Džekčioriūtė-Medeišienė* „Psichofizinė vaiko raida mitiniu-socialiniu aspektu tradicinėje lietuvių kultūroje“
- 8) 10:40 - 11:20 *Kristina Dolinina* „Klasikinis šiaurės Indijos šokio stilius *kathak*: perrašant istoriją“
- 9) 11:20 - 12:00 *Žilvinas Montvydas* „Archeologinių paminklų tautosaka ir istorinė atmintis: milžinkapiai, švedkapiai, prancūzkapiai“

PERTRAUKA

- 10) 13:30 - 14:10 *Asta Skujytė-Razmienė* „Ligų klasifikacijos: teorinės perspektyvos ir praktinės problemos“
- 11) 14:10 - 14:50 *Lijana Šarkaitė-Viluma* „Formulinių kūrinių genezės aspektai“

12) 14:50 - 15:30 *Aivaras Jefanovas* „Tuvos Respublikoje gyvenančių autochtonų sociokultūriniai santykiai su gyvūnais: teorija ir tikroji situacija tyrimo lauke“

Neformalios teisingumo sistemos bei teisėvalda Shan provincijoje, Mianmare

JUSTINAS STANKUS

Vilniaus universitetas

Šio tyrimo objektas - neformalios teisingumo sistemos bei teisinis pliuralizmas Shan provincijoje, Mianmaro šiaurės rytų aukštumose. Tyrimui pasirinktos tame regione gyvenančios trys etninės grupės - Pa-O, Palaung bei Shan, jų tradicinės kaimo bendruomenės. Mianmaras pasižymi silpnu valstybingumu šalies periferijose, tai sudaro geras sąlygas formuotis (arba išlikti) sub-valstybiniam valdžios vienetams ir jų administruojamoms teisingumo sistemoms.

Tyrimo tikslai:

1. Ištirti pagrindinius kolektyvinės tapatybės modelius, kaip konstruojami "kiti" ir kokias pasekmes tai turi užvaldant neformalias teisingumo sistemas? Taip pat, kokį tai poveikį turi mažumoms bendruomenėje?
2. Ištirti pagrindines paprotinės teisės sąvokas (pvz. "teisė", "nuosavybė", "ginčas"), ypač "teisėvaldos" sąvoką; kaip šių sąvokų suvokimas ir "teisėvaldos" lūkestis įtakoja konkurenciją tarp formalios ir neformalios teisingumo sistemos?
3. Išanalizuoti, kaip neformalios teisingumo sistemos pasirinktose grupėse yra institucionalizuojamos bei legitimizuojamos.
4. Atskleisti galios dinamiką neformalios teisingumo sistemos viduje (pvz. tarp individų, paprotinių seniūnų, Budizmo vienuolių, ginkluotų etninių grupių) bei su išore (pvz. valstybės valdžia). Taip pat, atskleisti atsparumo mechanizmus, kuriuos panaudoja šios sistemos, idant išvengtų valstybės priežiūros ir subordinacijos.

*Tradicinės religinės terapijos ir vakarietiškos psichoterapijos sąveika islame:
lyginamoji-antropologinė studija*

DOVILĖ VALAITĖ

Vilniaus universitetas

Simpoziumo pranešime bus pristatomas darbo objektas, tikslas, uždaviniai, problemos aktualumas, naujumas nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu, tyrimų metodai ir galimybės šiems tyrimams atlikti.

Senosios Lietuvos šventvietės: samprata ir apibrėžtis

ANDRIUS KANIAVA

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Senosios Lietuvos šventvietės yra sakralinio kraštovaizdžio dalis, todėl jų pažinimui būtinas kompleksinis tyrimas, apimantis archeologinius, istorinius, mitologinius, kalbinius duomenis. Šventviečių aplinkoje užkoduotos tam tikros baltų religijos, mitologijos, kultūros apraiškos.

Vis dar trūksta visapusiškos šventviečių sampratos: skirtingų mokslo disciplinų tyrinėjimuose šventvietės traktuojamos nevienodai, neretai naudojami selektyvūs duomenys. Dėl archeologinių sluoksnių ar radinių stokos daugumos šventviečių negalima datuoti, atsiranda subjektyvumas bandant priskirti objektus tam tikriems istoriniams laikotarpiams.

Šventvietės – tai ne vien priešistoriniai objektai, bet ir vėlesniais laikais baltų kultūros fone įprasminami kraštovaizdžio elementai. Senosios Lietuvos šventvietės labai menkai įtrauktos į tarptautinį kontekstą, todėl Šiaurės Europos šalių šventviečių tyrimų analizė suteikia galimybę pritaikyti užsienio metodologines prieigas formuojant Lietuvos šventviečių sampratą.

Nauji, kuo daugiau aspektų apimantys šventviečių identifikavimo kriterijai kyla iš archeologinių, istorinių, kalbinių, mitologinių bei religinių šventviečių bruožų. GIS technologijų pagalba atsiranda galimybė naujai pažvelgti į praeityje mažiau tyrinėtus šventviečių aspektus. Šventviečių identifikavimo kriterijų efektyvumas turi būti patikrintas taikant šiuos kriterijus skirtingais Lietuvos šventviečių atvejais.

Dainuojantis žmogus: folkloro ir folklorizmo sambūvis (XX pab.–XXI a. pr.)

VARSA LIUTKUTĖ-ZAKARIENĖ

Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Folkloro ir folklorizmo sambūvis jau yra sudominęs ne vieną tyrinėtoją, bet dažniausiai tyrimo objektu tampa folkloro ansambliai, jų santykis su įvairiomis kultūros formomis. Mane domintų folklorizmo judėjimo proveržis kaip fenomenas ir bene ryškiausiai matomas ir geriausiai atspindintis folklorizmo procesą reiškinytis – dainavimas. Darbo tikslas: išgvildinti šio fenomeno iškilimo prielaidas, išryškinti esminius bruožus, aptarti folkloro „įsceninimo“ procesą per dainą ir dainavimą, parodant sąveiką tarp autentiškos tradicijos ir folklorizmo. Pristatydama darbo temą, pabandysiu išskirti keletą problemų, kurios iškyla gilinantis į folkloro ir folklorizmo keletą dešimtmečių sambūvį:

1. Aktuali terminų problema. Rytų ir Vakarų Europos tyrimų tradicijose svarbiausių temų terminų prasmis laukia dažnai skirtingas. Tikiuosi aptarti ir pritaikyti savo tyrimui tradicinius terminus, taip pat pabandysiu apžvelgti naudojamą Lietuvoje terminologiją folklorizmo judėjimo reiškiniams įvardinti ir pasiūlyti savąjį indėlį į terminų vartojimo tradiciją.
2. Sambūvio kaitos laike įvardijimo problema. Tirdama požiūrio į dainą ir dainavimą kaitą, analizuodama šių dešimtmečių folkloro rinkimo instrukcijas, užrašytos folkloro medžiagos pobūdį ir gretindama visa tai su kokybinių interviu, ansamblių apžiūrų aptarimų nuostatomis bei sceninių rezultatų analize (pagal vaizdo ir garso įrašus), bandysiu apibrėžti folkloro ir folklorizmo sambūvio ir santykio kitimo etapus, sieksiu išžvelgti jo priežastis.

Galima prielaida, kad folkloro įsceninimo procesą bene labiausiai lemia folklorinio judėjimo lyderių ir autoritetų mąstymo ir požiūrio į folklorą ir folklorizmą raida. Rezultatą scenoje veikia folklorinio dainavimo patirtis įvairiose nesceninėse veiklose. Tyrimams parengta kokybinė, pusiau struktūruota anketa. Asmenybės pasirinktos apklausai pagal dalyvavimo folklorizmo procese laiką ir įtaką procesui:

1. Folklorininkai, sukūrę savitą folklorizmo mokyklą ir inspiravę naujų kolektyvų kūrimąsi;
2. Pateikėjai, turintys sekėjų ir mokinių, savo patirtį perduodantys ansambliams;
3. Valdininkai, struktūruojantys valstybinių švenčių ir tarptautinių festivalių programas, formuojantys reikalavimus dalyvausiantiems renginiuose kolektyvams.

Raganos vaizdinys Lietuvoje XVI-XX a.: galimos tyrimo kryptys, metodologinės problemos

AURIMAS BAČIULIS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Raganavimo ar raganos vaizdinio problema Lietuvoje nėra susilaukusi daug dėmesio. Monografijų, skirtų šiam procesui, praktiškai nėra, galima būtų išskirti tik istoriko J. Jurginio nedidelės apimties veikalą „Raganų gaudymo šimtmetis Lietuvoje“. Daugiau šiai problematikai skirtų išsamesnių veikalų nėra, parašyta keletas straipsnių (G. Beresnevičiaus, J. Balio, P. Dundulienės, V. Vaitkevičiaus ir kt.), tačiau neretai juose ragana ar raganavimas yra tik šalutinis straipsnio objektas. Lietuvos akademiniam diskurse dažniausiai analizuojama tik viena šaltinių grupė, kurios pagrindu ir bandoma rekonstruoti ar suvokti raganos vaizdinį. Problema nėra tyrinėta kompleksiskai, naudojantis keliomis šaltinių grupėmis, kurios mums prieinamos: raganų teismų bylos ir tautosakinė medžiaga (sakmės, pasakos). Žinoma, toks bandymas kelia daug klausimų bei pagrįstų abejonių dėl skirtingų šaltinių niveliavimo, jų tarpusavio santykio, jų santykio su asmens pasaulėžiūra. Kalbant apie raganavimą negalima pamiršti ir magijos sampratos bei jos vietos pasaulėvokoje, magijos ir religijos tarpusavio santykio.

Nedidelis dėmesys šiai temai Lietuvoje lėmė tai, kad daugelis paminėtų teorinės prieigos aspektų nebuvo apmąstyti. Pranešimo tikslas - pažvelgti į teorinių prieigų galimybes, kurios egzistuoja vakarų mokslinėje tradicijoje, pamėginti suformuluoti būsimojo tyrimo kryptį, pamatines gaires bei akcentuoti potencialias problemas bei rizikas

Įkapės: tarp gyvųjų ir mirusiųjų (kirvis)

ŠARŪNĖ VALOTKIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Pagrindinis pranešimo tikslas – pažvelgti į įkapės, kaip bendravimo priemonę tarp gyvųjų ir mirusiųjų ir pabandyti suprasti per jas perteikiamą informaciją.

Pranešimu siekiama atskleisti, kodėl pasirinkta įkapė – kirvis – paprastai randamas geležies amžiaus kapuose. Aiškinantis kirvio dėjimo prasmę, jo simbolinį turinį, analizuojama medžiaga iš archeologinių tyrinėjimų, iš folkloro tekstų – pasakų, sakmių, posakių, nagrinėjami pavyzdžiai iš lietuvių kalbos žodyno. Naudojami baltų religijos ir mitologijos šaltiniai.

Prieinama prie išvadų, jog kirvis kaip įkapė pasirinktas neatsitiktinai ir jo dėjimas į kapus turėjo reikšmę tolimesniam mirusiojo gyvenimui, įsikūrimui anapus.

Psichofizinė vaiko raida mitiniu-socialiniu aspektu tradicinėje lietuvių kultūroje

VITA DŽEKČIORIŪTĖ-MEDEIŠIENĖ

Vilniaus universitetas

Tradicinėje lietuvių kultūroje vaikystė atsiskleidžia kaip pereinamas vaiko psichinės ir fizinės raidos etapas, sudarytas iš kelių smulkesnių fazių. Ši vaiko raida neatsiejama nuo mitinės pasaulėjautos ir socialinio bei kultūrinio konteksto.

Pranešime, remiantis XIX a. antrosios pusės – XX a. pirmosios pusės vaikų auginimą ir elgesį su kūno dalimis aprašančiais tikėjimais, analizuojama vaiko raida nuo vienerių iki septynerių metų amžiaus. Šiame vaiko gyvenimo tarpsnyje vyksta svarbūs procesai (žindymas-nujunkymas, kalbėjimas, vaikščiojimas, protavimas), per kuriuos vaikas priartėja prie suaugusiųjų pasaulio. Šiuose vaiko raidos procesuose kai kurios kūno dalys (bamba, momuo, nagai, plaukai, dantys) yra labai reikšmingos, ir elgesys su jomis įgauna mitinę-socialinę, kartais ir ritualinę kultūrinę raišką. Vaiko raidos procesai ir su jais susijusios kūno dalys yra reglamentuojamos tikėjimų, o bet kokios jų anomalijos vaikus priartina prie mitinio pasaulio. Remiantis minėtais tikėjimais, tradicinei kultūrai būdingoje vaikystės sampratoje galima išskirti savotišką periodizaciją, kuri iš dalies atitinka šiuolaikinių psichologų pateikiamą vaikystės periodizaciją, tačiau yra suvokiama daug platesniame kultūriniame kontekste.

Klasikinis šiaurės Indijos šokio stilius kathak: perrašant istoriją

KRISTINA DOLININA

Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Kathak – vienas iš Indijos šokio stilių, 20 a. pradžioje „išsikristalizavusių“ į klasikines, autentiškas „indiškąsias“ scenines tradicijas. Kathak priskiriamas šiaurės ir centriniam Indijos regionui. Šokio stiliaus kilmė ir istorijos vingiai yra painūs. Dauguma mokslininkų ir atlikėjų tiki tuo, kad šis šokis kilęs iš keliaujančių pasakotojų kathakų – savotiškų bardų, tradicijos. Šie, manoma, buvę brahmanų luomo (aukščiausią statusą turintis luomas Indijoje) atstovai, o jų tradicija buvo ir yra neabejotinai sietina su induizmo šventyklomis, tekstais ir mitologija.

Postkolonijinių studijų įtakoje atsirado ir kitokių nuomonių, suabejojusių istorijos eigoje įsigalėjusiu naratyvu. Mokslininkai iškėlė provokuojančius klausimus: ar nacionalistinės idėjos „nenuspalvino“ šokio (ir kitų Indijos menų) kilmės ir vystymosi istorijos, ar savojo identiteto paieškose „atgimę“, „atkurti“ skirtingi šokio stiliai nėra tik XX a. pradžios dariniai, ar kuriant orientalistinį didžios praeities mitą nebuvo ignoruojami ištisi istorijos sluoksniai ir sumenkintas „netinkančių“ tradicinių bendruomenių įnašas.

Kokios bendruomenės istorijos eigoje išties kūrė ir puoselėjo kathak tradiciją ir ar šokis, atliekamas šiuolaikinėje scenoje Indijoje ir už jos ribų yra tas pats „autentiškas“ kathakų šokis, džiuginęs žiūrovus šventyklose prieš 5 tūkstantmečius?

Archeologinių paminklų tautosaka ir istorinė atmintis: milžinkapiai, švedkapiai, prancūzkapiai

ŽILVINAS MONTVYDAS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Lietuvoje žinoma daugiau nei 4300 archeologinių paminklų. Tai piliakalniai, senovės gyvenvietės, laidojimo paminklai (pilkapiai ir plokštiniai kapinynai), senieji keliai (brastos, kūlgrindos), mitologijos ir kulto objektai (alkvietės, alkakalniai, mitologiniai akmenys, bažnyčių vietos ir kt.) bei kitos archeologinės vietovės. Dauguma jų surasta remiantis tautosakos šaltiniais. Sunykus praeities bendruomenėms, atgarsis apie jų paliktus paminklus šiandieną pasiekė padavimų, kitaip vadinamų toponiminėmis ar istorinėmis sakmėmis, forma. Jose bandoma paaiškinti istorinių ar geografinių objektų atsiradimą, jų pavadinimų kilmę. Padavimai apie archeologinius objektus formavosi šimtmečiais ir gyvavo daug ilgiau nei archeologinis paminklas buvo naudojamas. Jie atspindi žmonių mąstymo būdą, vaizdinius ir supratimą apie praeitį, atskleidžia istorinės atminties ilgį, įvykių ir procesų pėdsakus žmonių sąmonėje.

Milžinkapiai, švedkapiai ir prancūzkapiai – dažniausi Lietuvoje aptinkamų archeologinių laidojimo paminklų pavadinimai. Pranešime analizuojama jų kilmė ir raida, pateikiami būdingiausi pasakojimų apie šiuos objektus pavyzdžiai.

Ligų klasifikacijos: teorinės perspektyvos ir praktinės problemos

ASTA SKUJYTĖ-RAZMIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Etnologams ir folkloristams tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje ligų sampratos, etiologijos ir panašių aspektų tyrimams skiriant nepakankamą, o užkrečiamų ligų atveju – itin menką dėmesį, tenka atsisąžinti į medicinos antropologiją, kurios kontekste neįmanoma apeiti Džordžo Peterio Merdoko (George Peter Murdock), Džordžo Maklelando Fosterio (George McClelland Foster) ir Edvardo C. Gryno (Edward C. Green) bei jų monografijų, skirtų ligų (tame tarpe ir užkrečiamų) tyrimams. Išvardintieji antropologai dažniausiai nagrinėjo ne vakarietiškoje kultūroje (daugiausiai – Afrikos genčių) egzistuojančias ligų etiologijas, sudarinėjo jų klasifikacijas. Kai kuriems jų teorijų aspektams rezonuojant su surinkta lietuviška medžiaga, nusprendžiau atidžiau panagrinėti jų darbus. Tad šiame pranešime ketinu pristatyti Merdoko ir Fosterio sukurtas ligų etiologijų teorijų klasifikacijas bei pažvelgti, koks yra jų santykis su mano pačios atliekamu tyrimu ir lietuviškais liaudies medicinos pavyzdžiais.

Formulinių kūrinių genezės aspektai

LIJANA ŠARKAITĖ-VILUMA

Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Formuliniai kūriniai yra išskirtiniai savita forma, kompozicine struktūra, artikuliacijos ypatybėmis ir užkoduotu semantiniu klodu. Šio žanro dainos ir pasakos sutinkamos visame pasaulyje: jos žinomos Europos, Azijos, Afrikos, Amerikos tautų folklore. Apie lietuvių tautosakos kumuliatyvinių ir grandininių kūrinių žanro gyvavimo aplinkybes Lietuvoje iki XIX a. vid. neturime jokių rašytinių duomenų, formulinės dainos ir formulinės pasakos rinkti bei publikuoti pradėtos tik XIX amžiaus II-oje pusėje.

Užsienio mokslininkai kumuliatyviniais ir grandininiais kūriniais susidomėjo dar XVII a., kai 1699 m. Johanas Christophas Wagenseilis paskelbė dviejų kumuliatyvinių dainų – „Chad Gadja“ („Oželis“) ir „Echad Mi Yodea“ („Vienas, ką aš žinau“) – tekstus, paplitusius žydų bendruomenėje. Ilgą laiką vyravo nuomonė, jog daugelio Europos tautų (anglų, vokiečių, prancūzų) formulinės dainos ir pasakos kilusios iš žydų Pessacho šventės apeigų. XIX a. formulinius kūrinius imta kildinti iš indų, graikų, krikščionių religinių maldų ir kalendorinių apeigų. XXI a. vėl grįžtama prie kildinimo iš žydų Pessacho giesmių, o analizuojant tekstus pastebima sąsaja su vokiečių tautosakos tradiciniais elementais. XVIII-XIX a. leidiniuose tie patys formuliniai kūriniai buvo spausdinami tai vokiečių, tai žydų spauginiuose. Taigi galimai vokiškoji tradicija galėjo veikti žydiškąją ir atvirkščiai, galbūt, papildydamos viena kitą.

Probleminį formulinių kūrinių kilmės tyrimų lauką formuoja ne tik tekstų, formos, struktūros, atlikimo ypatybių archajiškumas, bet ir istorinė-kultūrinė gyvavimo aplinka. Remiantis daugiafunkcinėmis gyvavimo aplinkybėmis galima kelti prielaidą, jog egzistuoja kelios šių kūrinių ištakų kultūrinės terpės.

Tuvos Respublikoje gyvenančių autochtonų sociokultūriniai santykiai su gyvūnais: teorija ir tikroji situacija tyrimo lauke

AIVARAS JEFANOVAS

Vilniaus universitetas

Stebėtojo dalyvio metodo esmė – ilgalaikiai etnografiniai lauko tyrimai, kurie paprastai užtrunka apie metus laiko, kol surenkama etnografinė medžiaga. Pirmąją etnografo patirtį galima laikyti vienu reikšmingiausių posūkio taškų tyrime, kadangi vyksta kultūrinė aklimatizacija, užmezgami ryšiai ir kaupiama praktika, tapsianti pagrindu tolimesniems tyrimams.

Šiuo pranešimu siekiama atskleisti problematiką su kuria susiduria tyrėjas, kai jo sukauptos teorinės žinios nebeatitinka realios situacijos tyrimo vietoje, taip pat pasidalinti įžvalgomis ir išvadomis apie tai, kas dažnai nutylima – tyrimo saugumą ir tyrėjo identifikaciją tyrimo lauke.

Informacija ir etnografinė medžiaga, kurios pagrindu parengtas šis pranešimas, rinkta 2017 m. rugpjūčio- rugsėjo mėn. tyrimų lauke, Tuvos Respublikos Todžos rajone (Rusija), gyvenant elnių augintojų stovykloje bei apklausiant (interviu) įvairias tyrimo dalyvių grupes (kaimų gyventojai, medžiotojai, elnininkystės ūkio vadovas, zoologai, mokslininkai lingvistai, valdininkai ir t.t.).

Šio pranešimo pagrindinis tikslas yra pristatyti pirmąją patirtį tyrimų lauke, teigiant, kad:

- a) Pirmą kartą aplankęs tyrimo vietą, etnologas turi būti pasiruošęs „lanksčiai“ koreguoti tyrimo temą ir klausimus, kadangi turimos žinios gali nebeatitikti tikrovės;
- b) Lauko užrašai turėtų būti „tiršti“, fiksuojama viskas, kadangi nežinoma kokia linkme tyrimas pakryps, kai bus atliekama analizė;
- c) Tyrėjo adaptacijai tyrimo lauke ir kultūriniam šokui turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys, kadangi tai gali tapti pagrindiniu rizikos veiksniu tolimesniam tyrimui;
- d) Tyrėjas turėtų tikslingai pasirinkti su kuriais tyrimo dalyviais užmegzti familiarius, o su kuriais formalius santykius bei asmenis, kurių vengti, kadangi tai svarbu saugios tyrimo aplinkos formavimui ir tyrimo tęstinumui.

Apibendrinant teigtina, kad tyrimas atliekamas stebėtojo-dalyvio metodu yra socialinis reiškinys pats savaime, kuriame tyrėjui labai sunku išlikti neutraliam ir nešališkam, tyrimo laukas tai ne teorija, o realus gyvenimas su tikromis rizikomis ir įvykiais.